Mortalitatea infantilă din Sângeorz în secolul al XIX-lea

Elisabeta SCURTU

Cuvinte cheie: antropologie istorică, mortalitate infantilă, Sângeorz Băi, sec. XIX
Kezwords: anthropologie historique, mortalité infantile, Sângeorz Băi, XIXème siècle

Situat de-a lungul Someșului, între localitățile Ilva Mică și Maieru, Sângeorzul a fost una dintre importantele așezări din această zonă. Populația sa la începutului secolului al XIX-lea era de aproximativ 2000 de locuitori[1] și a oscilat în jurul acestei cifre pe tot parcursul acestui veac.

Studiul pe care ni l-am propus are la bază consultarea fondului Registrelor de Stare Civilă Greco-Catolice din Sângeorz, păstrate la Direcția Județeană Bistrița-Năsăud a Arhivelor Naționale. Deși dispunem de date concrete doar de la sfârșitul deceniului al doilea al acestui secol, am putut constata că între anii 1831 și 1899 au avut loc 2597 de decese înregistrate în rândul copiilor, cu o medie de 36 de decese pe an.

Conform datelor adunate cel mai mare număr de decese, calculând după categoriile de vârstă (vezi Fig. 1), se înregistrează în primul an de viață și se datorează condițiilor de viață, lipsei hranei și bolilor. Mortalitatea ridicată la naștere sau în primul an de viață este legată și de mediul în care avea loc nașterea, iar pentru reconstituirea cadrului familial din secolul al XIX-lea trebuie să apelăm și la sursele etnografice. Venirea pe lume a unui copil avea loc de multe ori acolo unde se nimerea, pe câmp sau acasă, pe un așternut improvizat din paie, fân, cârpe, haine, pături sau țoluri, într-un mediu nesteril, fără medicație și asistență de specialitate. Mamele erau ajutate doar de moașă care era rudă, apropiată a familiei, vecină sau femeie din sat pricepută la moșit sau moașa diplomată care în Sângeorz în a doua parte a secolului al XIX-lea era Irina Foca Arman. Dintre femeile cu experiență care au asistat mai multe nașteri amintim pe Parasca Dărăban, Maria Ion Buia, Maria Rambulea, Varvara Sohorca, Palagea Simionca, Tecla Haliția, Elena Paramon Pop și altele.

Tot moașa îngrijea de lăuză și de nou-născut timp de câteva zile, fiind răsplătită de părinți cu diferite daruri sau bani. Una dintre atribuțiile moașei era de a boteza pruncul dacă acesta avea grave probleme de sănătate și exista riscul să moară înainte de a fi botezat de preot, iar matricolele abundă cu exemple de acest fel. În 19 august 1881, fata „căzută" a lui Irimei Ion Ciocan a avut o naștere grea, nou-născuta fiind slabă „a fost botezată de moașa Irina Foca Arman numai cu formula botezului și a murit în aceeași zi"[2].Spre sfârșitul anului a trecut prin aceeași situație și pruncul Elenei Anton care a fost „botezat chiar în durerile nașterei și a murit atunci"[3]. Exemplele pot continua cu pruncul fetei de țigan Floarea Irina Ciubotariu născut, botezat și decedat în 11 februarie 1884[4], cu fata lui Simion și Saveta Onia în 21 februarie 1885[5] părinții au retrăind aceeași experiență și un an mai târziu[6], cu

1 Pompei Boca, *Populația județului Bistrița-Năsăud între anii 1720-1870*, în *File de Istorie*, IV, 1976, p.306.
2 Direcția Județeană Bistrița-Năsăud a Arhivelor Naționale, Fond Registre de Stare Civilă Greco-Catolice 55 (în continuare DJB-NAN, FRSCGC), dosar 1138, filele 23-24.
3 *Ibidem*, filele 26-27.
4 DJB-NAN, FRSCGC, dosar 1139, filele 54-55.
5 Idem, dosar 1138, filele 77-78.
6 *Ibidem*, filele 16-17.

Elisabeta SCURTU, doctorand, Universitatea „Al. Ioan Cuza" Iași, e-mail: scurtu_bety@yahoo.com

https://biblioteca-digitala.ro

prunca Ioana Flore în 6 iunie 1887[7], cu Ioan Onia în 6 august 1887[8], Nastasia Spaimocu în 25 ianuarie 1889[9], Ioana Joja în 12 iunie 1890[10], Ioan Strâmbu în 7 iulie 1890[11], Ioana Joja în 27 iunie 1891[12], Ioana George în 8 mai 1894[13], Maria Arman în 13 martie 1895[14] etc.

Tot în această categorie trebuie incluse și cazurile de „avort și uciderи de prunci", problemă supărătoare ajunsă nu doar în atenția autorităților bisericești ci și la conducerea regimentului. O scrisoare detaliată a vicarului Ioan Marian din 12 martie 1840 îi învăța pe preoți care erau responsabili de bunăstarea sufletească a poporenilor în legătură cu ce trebuia făcut „spre depărtarea acestui rău, ce strică neamul și rușinează creștinătatea"[15]. Drept urmare, în timpul anumitor sărbători preoții și dascălii trebuiau să-i sfătuiască pe credincioși asupra „învățăturii despre mărimea păcatului acelor muieri și fete, cari își împedecă rodirea pântecelui cu beuturi de leacuri, sau cu orce fel de zămuri și care își fac să lapede pruncul zămislit, ori cari îl omoară născându-l sau după ce l-au născut"[16], vinovați fiind nu doar „părinții, neamurile și vecinii cu toții dimpreună cei ce au știut de fapta ei și n-au îndreptat-o, n-au spus-o la cei mai mari, precum și cei ce au îndemnat sau învățat a face aceea fărădelege groaznică (…) că de acele pedepse se fac vinovați, cei cari aduc pe fete sau femei la păcat, apoi le îndeamnă sau le dau leacuri sau le ajută, ca să lepede sau să omoară pruncu. Ibovnicii și curvoii aceștia se vor cerca și cu deadinsu se vor pedepsi și s-or vesti în tot Regimentu. E a lor datorie, dacă au înșelat pe amărâta de femeie ori fată spre curvie, să o apere, să nu facă și omor de om adecă păcat *îndoit*"[17].

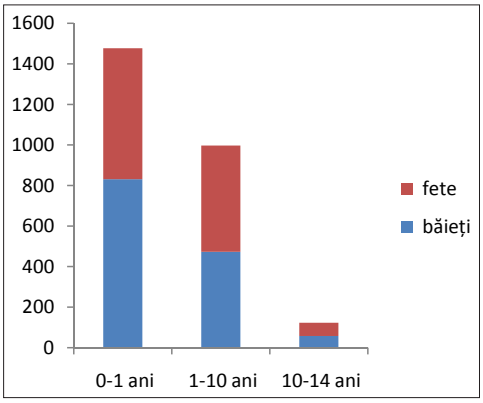

Fig.1. Graficul copiilor decedați pe categorii de vârstă

Copiii decedați cu vârste cuprinse între 1-10 ani au fost în general victimele bolilor. Pe parcursul secolului au existat câteva epidemii de holeră, difterie sau vărsat de vânt care au făcut numeroase victime. Totuși, odată cu înaintarea în vârstă mortalitatea scade vertiginos, astfel pentru al treilea prag, cel al copiilor cu vârstele cuprinse între 10-14 ani, s-au numărat numai 123 de decese.

Din perspectivă cronologică, anii cu spor natural negativ au fost aceia în care s-au înregistrat calamități naturale sau diferite epidemii. Anul 1814 a fost unul de grea încercare nu numai pentru locuitorii Sângeorzului ci și pentru întreaga Tansilvanie, fiind cunoscut în istorigrafie ca „marea foamete". Cauzele acesteia au fost reduse de Ioan Ciorba la trei. În primul rând se numără creșterea populației și implicit creșterea cantității de hrană necesară, urmată de războaiele napoleoniene care prin cererea unui număr mare de recruți a scăzut numărul brațelor de muncă în gospodării punând în pericol agricultura care revenea acum în mare parte femeilor și în al treilea rând condițiilor meteorologice[18]. Pentru valea Rodnei însemnările arată că începutul acestei perioade s-a petrecut între 1785 și 1787 când au fost ani neroditori, cu prețuri foarte ridicate[19]. Apoi, între 1790-1800 majoritatea bărbaților erau plecați în război, se resimțea acut nevoi de brațe de muncă în agricultură[20]. În anul 1806 recolta a fost foarte slabă, la fel și în anul 1808, abia din 1814 întrezărindu-se importanța cultivării cartofului[21]. Cantorul Dumitru Cordoș din Sângeorz însemna pe una din filele Octoihului tipărit la Blaj că „în anul 1814 a fost mare scumpete adecă mierța de mălai patru zloți și de grâu cinci și șase zloți"[22]. În 1814 o poruncă vicarială cerea preoților să

7 *Ibidem*, filele 94-95.
8 *Ibidem*, filele 95-96.
9 *Ibidem*, filele 110-111
10 *Ibidem*, filele 124-125.
11 *Ibidem*, filele 125-126.
12 DJB-NAN, FRSCGC, dosar 1134, filele 9-10.
13 Idem, dosar 1139, filele 37-38.
14 *Ibidem*, filele 45-46.
15 Ștefan Buzilă, *Documente bisericești*, în *Arhiva Someșană (AS)*, Năsăud, 1936, nr. 18, p. 407.
16 *Ibidem*.
17 Ștefan Buzilă, *op.cit*., p. 408.
18 Ioan Ciorba, *Marea foamete din Transilvania din 1813-1817*, Editura Arca, Oradea, 2007, *passim*.
19 Virgil Șotropa, *Răboaje din trecut*, în *AS*, Năsăud, 1926, nr.4, p. 96.
20 *Ibidem*.
21 *Ibidem*.
22 DJB-NAN, Fond Anton Coșbuc, dosar 12, fila 338.

https://biblioteca-digitala.ro

„facă mulțumită lui Dumnezeu că i-a scăpat de ciumă”[23], iar apoi în anul 1817 s-au făcut slujbe pentru că a încetat marea foamete[24]. Tot în același an, creștinii au fost dezlegați de la ținerea postului pentru că „în această vreme de foamete să mănânce tot omul ceea ce are. Dezlegarea s-a dat cu data de 1 februarie la fel ca în 1786 când încă a fost foamete”[25]. Redresarea economică s-a petrecut abia prin 1820, în acest an copiii fiind trimiși din nou la școală[26].

În această perioadă, pe lângă foamete și ciumă, alte două boli curmau necruțător viețile copiilor, anume vărsatul și coriul (pojarul). Printr-o ordonanță vicarul Ioan Nemeș le cerea preoților, la 21 noiembrie 1812, să sfătuiască „norodul să-și aducă pruncii la oltuit, că cei cari nu aduc sânt ca niște ucigași a pruncilor când mor de vărsat și îi pricina când rămân chilavi. Apoi le spuneți că-i minciună că zace de vărsat care-i oltuit și s-o prins vărsatu. Adevărat că nu la toți se prinde și așa părinții sânt datori a doua oară a-i oltui”[27]. De la întâi noiembrie, tot a treia lună, preotul trebuia să-i citească în biserică pe „pruncii cu numele cari au murit neoltuiți, și adeseori să facă învățătură cât de mare păcat este a nu trăi cu oltoirea aceasta cu care scapă pruncii de multe chilăvii”[28]. Problema îi viza grav pe părinții „cari se vor lenevi și împotrivi a-și oltui pruncii se vor scrie în uișaguri spre bajocuri”[29], iar cei care „venind fălceriul la oltuire, se trag îndărăpt, să știe că din 1 noiembrie, de vor muri neoltuiți, popa n-a merge cu ei la groapă ci îi vor duce ca pe niște trupuri jidovești fără popă, ba nici la neam nu a fi slobod a-i petrece la mormânt”[30].

La fel de gravă era și problema pojarului. În 15 septembrie 1840, vicarul Ioan Marian avertiza despre apariția unei boli „primejdioasă, lipicioasă și omorâtoare de prunci (…). Aceasta boală se numește „șarlach”, friguri sau cori roși și începe cu durere de cap și de grumazi. În care întâmplare pruncii minten trebue puși la căldură sau în pat și iute chemat doftoru, că de or veni pruncii la răceală, nu se pot scăpa de moarte. Ceialalți prunci trebue feriți de betiag, că se leagă dela unu pe altu”[31].

Următorul an în care sporul natural a fost negativ a fost 1836 când valea Rodnei era devastată de holeră. Această boală infecțioasă intestinală ce ține de nerespectarea condițiilor de igienă prin infestarea apei potabile și-a câștigat un renume în istorie datorită numărului mare de victime care i se datorează. Primele semne ale izbucnirii holerei în valea Rodnei au apărut în 1830, iar odată cu acestea s-au întărit măsurile la cordonul sanitar instituit[32]. În 1831 printr-o circulară vicarul îi înștiința pe preoți despre înăsprirea măsurilor de siguranță întreprinse la cordonul sanitar, poruncindu-le ca să le vestească în biserică de mai multe ori ca nimeni să nu încalce reglementările impuse fiindcă „oricine ar îndrăsni acest cordon pe ascuns să treacă, cu ștandrecht pe loc cu moarte să moară”[33]. În 1836 epidemia s-a răspândit în toate comunele grănicerești, mai afectate fiind Șieuț, Prund și Mocod[34]. În august același an, au sosit primele instrucțiuni de la Guberniu despre modul cum „se pot feri oamenii de boala cea cârligătoare și de pântece strângătoare, adecă de coleră, precum și dispensare dela postul Sfintei Mării, ca poporul să nu fie silit a mânca poame, pepini sau crastaveți și alte verdețuri crude, ci carne și alte mâncări bune”[35], iar pentru că boala persista și numărul victimelor era mereu în creștere, o lună mai târziu s-au primit noi învățături pentru eradicarea holerei[36]. Cuprinși de disperare locuitorii văii Rodnei s-au aplecat spre superstiții, vicarul poruncea preoților să-i învețe pe credincioși să se lepede de aceste „pozne păgâne”, iar ca tratament împotriva bolii recomanda „culcarea în pat cald și la mici intervale beutura de ceai de ramoniță ori mintă cât se poate de ferbinte”[37]. Totuși în rândul copiilor s-au înregistrat numai 33 de decese din cauza epidemiei, patru copii au murit fiind slabi la naștere, unul de aprindere de plămâni și unul din cauze necunoscute.

---

23 Pamfiliu Grapini, *Monografia comunei mari Rodna-Nouă*, Bistrița, 1903, p. 114.
24 *Ibidem*, p. 115.
25 Ștefan Buzilă, *Documente bisericești*, în *AS*, Năsăud, 1931, nr. 15, p. 26.
26 Virgil Șotropa, *op.cit*., p. 97.
27 Iulian Marțian, *Documente bisericesti*, în *AS*, 1928, nr. 9, pp. 124-125.
28 *Ibidem*.
29 *Ibidem*.
30 Iulian Martian, *op.cit*, pp. 124-125.
31 Ștefan Buzilă, *Documente bisericesti*, în *AS*, 1936, nr.18, p. 413.
32 Virgil Șotropa, *op.cit*., p. 98.
33 Ștefan Buzilă, *Documente bisericești*, în *AS*, 1931, nr.15, pp. 41-42.
34 Virgil Șotropa, *op.cit*.,p. 98.
35 Ștefan Buzilă, *Documente bisericești*, în *AS*, 1933, nr.17, p. 242.
36 *Ibidem*, p. 246.
37 *Ibidem*, pp. 246-247.

https://biblioteca-digitala.ro

Mortalitatea ridicată a fost înregistrată și în anii 1850 și 1861, decesele fiind înregistrate cu precădere în rândul adulților. În 1866 a izbucnit din nou holera, 16 copii au decedat din această cauză, situația dificilă fiind accentuată și datorită deceselor cauzate de tuse și cori. În anul 1873 vărsatul și holera a determinat din nou ca sporul natural să fie negativ. În 1878 a izbugnit difteria, primele focare sesizându-se însă din anul anterior când 28 de copii au decedat din această cauză. În 1878 dintre cele 159 de decese la copii, 120 s-au datorat acestei boli, în ordine descrescătoare au urmat copii decedați fiind slabi la naștere, cauză ce apare de altfel în fiecare an, apoi de tuse, coriu, oftică, friguri și de plămâni. Epidemia a persistat și în anul următor când s-au înregistrat 78 de decese numai din această cauză.

Ultimul an înregistrat cu spor naturla negativ al secolului XIX-lea a fost 1892 când s-au sesizat mai multe cazuri de bronșită și boli la plămâni, 79 fiind numărul total al copiilor pieriți în această perioadă.

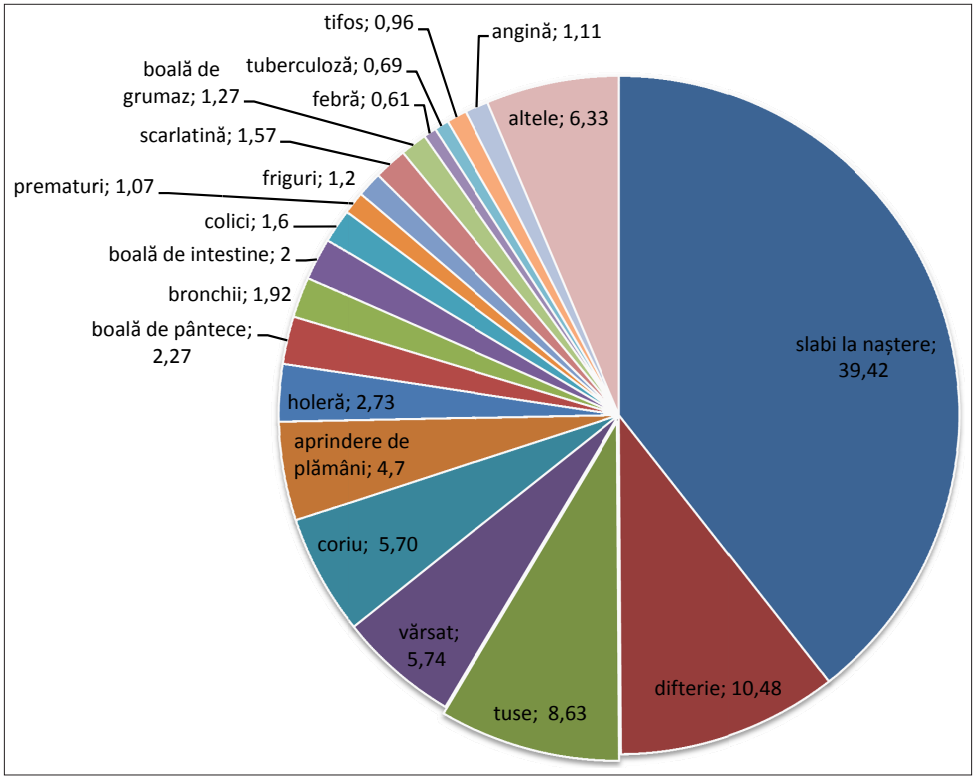

Fig. 2. Procentajul cauzelor deceselor copiilor

Cauzele deceselor au fost diverse (vezi Fig. 2), acestea fiind generate în mare parte de boli. Conform rezultatelor studiului efectuat 40,69% dintre copii au fost slabi la naștere sau născuți prematur, cauze care au dus la decesul acestora. În ordine descrescătoare următorul procentaj de 13,01% se datorează „bolilor copilăriei" fiind consemnate vărsatul de vânt, pojarul și scarlatina. Sunt boli contagioase cu timp diferit de incubare care se manifestă în general prin febră, tuse, erupții ale pielii etc. Aici ne întrebăm dacă nu cumva tusea care este reponsabilă pentru 224 de decese în acest secol nu este ori o boală asociată „bolilor copilăriei", ori să fie un simptom al bolilor amintite, problemă care se ridică și în cazul febrei, cu un procentaj de 0,61% de decese. În anul 1841 din cele 44 de decese, 35 s-au datorat pojarului.

Primele focare de difterie, boală infecțioasă și transmisibilă, au apărut în 1877 când s-au înregistrat 28 de cazuri printre copii. În anul următor a fost atins apogeul deceselor, din totalul de 159 de copii, 120 au pierit de difterie. Totalul deceselor a fost de 206, boala a făcând victime și în rândul adulților. Epidemia s-a stins în următorii ani, în 1879 au mai murit din această cauză 78 de copii, iar în cel următor 15. Difteria a mai fost semnalată și în alți ani însă numărul victimelor nu a depășit numărul 10.

Din cauza plămânilor au decedat 4,70% dintre copii, procentajul următor aparținând holerei. Epidemia a fost învinsă destul de greu, din rândul copiilor înregistrându-se victime și în anii 1848, 1866, 1873, în total atribuindu-i-se 2,73 % de decese.

Într-un procentaj mai mic, angina este responsabilă pentru moartea 1,11% din copiii din Sângeorz. În genere, boala se manifestă prin inflamarea acută a inelului limfatic și în special a amigdalelor palatine, provocată de virusuri sau bacterii și care au ca urmare modificări ale vocii, hipersalivație, semne de inflamație locală și semne

https://biblioteca-digitala.ro

generale de infecție. Boala apare în asociere și cu alte boli, ca de exemplu câteva din bolile considerate caracteristice copilăriei angina rujeolică, ce apare la debutul rujeolei și angina scarlatinoasă. Pe următorul loc se clasează bronșita în diversele ei manifestări: acută, alergică, cronică etc.

Durerilor de pântece, mațe sau colicilor le sunt atribuite încă 4,87% din decese, fiind urmate de bolile de gât, friguri, tifos, tuberculoză sau boli de apă. În categoria altor boli au fost incluse cele care au mai puține atestări, precum hectica, matrici, lungoarea, aici fiind adăugate și bolile nedeclarate, într-un procentaj de 6,33%.

Rezultatele cercetării întreprinse vin să completeze tabloul demografic al Sângeorzului pentru secolul al XIX-lea, cauzele și efectele mortalității infantile fiind elemente importante pentru explicarea anumitor fluctuații ale numărului populației în secolul amintit. De altfel, sporul natural negativ în multe cazuri se datorează deceselor înregistrate chiar în rândul copiilor, având prin urmare consecințe asupra întregii demografii a localității. Nu în ultimul rând, aceste date pot fi extrapolate, cu amendamentele de rigoare, și celorlalte localități așezate pe valea Someșului care împărtășesc aceeași climă, același relief și nu de puține ori aceeași istorie.

La mortalité infantile de Sângeorz, au XIXe siècle

(Résumé)

Les résultats de la recherche se fondent sur la consultation du fond des registres d'état civil grec-catholique de Sângeorz. Ils s'ajoutent au tableau historique et démographique de Sângeorz, les causes et les effets de la mortalité infantile étant des éléments qui peuvent expliquer certaines oscillations du nombre de la population au cours du XIXe siècle. Selon nos observations, du 1831 au 1899, ils ont eu lieu 2597 de décès dans les rangs des enfants, avec une moyenne de 36 décès par an. Les enfants entre 1 et 10 ans sont morts, la plupart, à cause des maladies. Au cours du siècle quelques épidémies de choléra, de diphtérie ou de petite vérole ont laissé des nombreuses victimes. Toutefois, avec l'âge, la mortalité est spectaculairement réduite et pour les enfants de 10 à 14 ans. Les documents ne nous signalent que 123 décès. D'ailleurs l'accroissement naturel négatif est souvent du aux décès enregistrés parmi les enfants, ayant par la suite des conséquences sur l'entière démographie de la commune.

https://biblioteca-digitala.ro